

Anatoliy Kruglashov

Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича

<https://orcid.org/0000-0003-0611-2698>

e-mail: akruglas@gmail.com

Ціна безцінного: сучасна Україна в боротьбі за свій демократичний вибір¹

Демократія не гарантує мир, але авторитаризм неминуче породжує насильство, спершу проти співгромадян, а потім це насильство виходить за межі опанованої цим режимом країни. Сучасна історія росії², серед багатьох інших прикладів, це вповні підтверджує і унаочнює.

Після не надто вдалих спроб демонтажу залишків радянської тоталітарної системи, з приходом до влади В. Путіна в росії розпочалася досить швидка еволюція від гібридної, а саме фасадної демократії до авторитаризму. Спершу президент цієї країни висунув неймовірно за своїх змістом концепцію “керованої демократії”, тим самим поставивши себе і свою владу і над політичною системою і над країною в цілому. Опозиція в росії виявилася розколотою і в переважній більшості її гравців справді керованою, а російське суспільство проковтнуло цю пропозицію до встановлення нового типу авторитаризму в країні. У першому десятиріччі нового, XXI сторіччя на роль провідного концепту вийшла ідея “суверенної демократії”, де були химерно поєднані принципово різні положення про росію як суверенну державу і її претензії на особливий від усього іншого людства шлях до оригінальної, ніким не контрольованої і нікому не підзвітної демократії. Декларуючи повноту своєї незалежності від зовнішнього світу та “вказівок Заходу”, російська еліта насправді стверджувала необмеженість своєї монополізації природних, демографічних, економічних та всіх інших ресурсів країни.

¹ Дискусія відбула się в панелі *Демократія vs диктатура в контексті війни Росії проти України* організованої przez Centrum Europy Wschodniej UMCS в рамках Międzynarodowej Konferencji Naukowej *Демократія в процесі przemian* в дні 13 stycznia 2023 r. на Wydziale Politologii i Dziennikarstwa UMCS.

² Тут і далі в тексті статті назва країни-агресора написано Автором з малої літери, що Національна комісія зі стандартів державної мови України не кваліфікує як відхилення від норми (протокол №83 від 15 IX 2023) – *Ред.*

Врешті-решт, у цій країні було встановлено консолідований авторитарний режим, який останніми роками все більш відверто тяжіє до неототолітарних практик. Водночас він стає все більш агресивним як щодо власних громадян, так і до зовнішнього світу. Цей зв'язок між трансформацією політичного режиму та підвищенням рівня агресивності й експансіонізму кремля є доказовим та все більш очевидним. Почавшись з втручання або й прямого розпалювання регіональних конфліктів, де російська влада ніколи насправді не вставала на сторону новопосталих національних держав, але переслідувала власні геополітичні інтереси, намагаючись позиціонувати себе як єдиного гаранта миру та безпеки для сторін конфліктів у Грузії та Молдові, а також між Вірменією та Азербайджаном, а насправді повертаючи собі роль центру впливу та політичних рішень на теренах колишніх “національних околиць” російської імперії (пізніше — радянських республік). Така політика кремля набула ще більш небезпечного масштабу та агресивного змісту з часу російсько-грузинської війни серпня 2008 року. І, нарешті, вона перейшла у відверту якість ретроімперської політики росії з лютого 2014 року, коли кремль розв'язав гібридну війну проти України шляхом анексії Криму та з початком регіоналізованої війни на сході країни, в Донбасі.

Після повномасштабного вторгнення в Україну з 24 лютого 2022 року, всі попередні маски російської сторони, а саме “росія — миротворець”, “росія — не сторона конфліктів” тощо були відкинуті. Ця війна показала, що нова ретроімперська росія є водночас брутально антидемократичною і протиправною країною, державою-злочинцем і джерелом зростаючої регіональної та світової небезпеки й загроз.

Натомість, Україна, хоча й пройшла складний та суперечливий шлях свого посткомуністичного транзиту, проте обрала демократичний вектор, європейське та євроатлантичне спрямування розвитку своєї державності. Авторитарні девіації політичного режиму, які мали місце особливо в часи президентів Леоніда Кучми, а тим більше В. Януковича були зупинені безпосередньою й вражаючою протестною громадянською активністю українців під час Помаранчевої революції (2004 — 2005) та Революції Гідності (2013 – 2014). Нині українці демонструють небувалий рівень стійкості та відданості як ідеалам державної незалежності, так і демократичному шляху розвитку своєї країни. І хоча як українському суспільству, так і тим більше політичній та управлінській еліті необхідно зробити ще багато зусиль, щоби подолати багато за давнених недоліків, зокрема корупційні інстинкти та авторитарні рефлекси, тим не менше, ціннісний консенсус у суспільстві навколо захисту власної країни, її демократичного шляху, спрямування до повноцінної участі в ЄС і НАТО є сформованими. З цієї точки зору російсько-українська війна постає також як війна різних систем цінностей, принципів і цивілізаційних урядів. Вона стосується не стільки демократичного та державницького вибору України, але й майбутності світопорядку, системи міжнародного права, перспектив розвитку країн ЄС і НАТО в цілому. Вона є випробуванням для всього демократичного світу в його здатності до консо-

лідованих дій та захисту як від конвенційних війн, так і гібридних загроз, протидії цілеспрямованій пропагандистській та інформаційній інвазії з боку росії та нечисленних її союзників і симпатиків. Від перебігу та результатів цієї війни безпосередньо залежать майбутнє всієї Європи та й світу в цілому.

Тому так важливо для України вистояти та перемогти, а також здолати авторитарні рефлекси, не лише в їх нав'язуваному “імпортному варіанті” з російського боку, але й у власній свідомості та діях, адже в умовах війни виникають додаткові об'єктивні спонуки та суб'єктивні виправдання авторитаризму. Країні конче треба йти далі шляхом реформ, наскільки це можливо в умовах війни, а після неї – тим більше. Спрямовуючи їх на подальшу європеїзацію системи публічного управління, оновлення всіх сфер соціального та економічного розвитку держави, знаходити в собі сили протидіяти чинним і майбутнім загрозам власній безпеці. Разом із цим конче важливо не лише не втратити, але й суттєво зміцнити європейську та євроатлантичну солідарність, в які українці нині вносять найбільш потужний і безцінний внесок коштом власних життів і здоров'я.

Очевидно, що виклики та загрози російсько-української війни не обмежуються випробуваннями безпекових і політичних систем України, країн — учасниць ЄС і НАТО. Останні також потребують системного перегляду своїх політик та процесів публічного управління, які в багатьох випадках все ще перебувають в полоні реактивних, не проактивних підходів, браку своєчасних відповідей на актуальні загрози, подолання власних вразливостей щодо маніпуляцій та підривної діяльності з боку російських чинників та інших конкурентів та опонентів свого вибору й демократичного устрою. І цю роботу країни ЄС і НАТО мають успішно виконати разом із Україною, яка бореться і має перемогти спільно з ними.